

V. Turius, Sm

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2887

1

Sådd och skörd.

Som kornet då var det viktigaste sädesslaget, så ägnades naturligtvis däråt den största uppmärksamhet både vid sådden och jordens beredning, så t.ex. börjades redan på hösten att samlas korntecken, vilket tillgick på följande sätt. Man antecknade veckotalet i almanacken på hösten med lika många dagar före juldagen som 13 veckan på våren infaller före midsommardagen eller med början den 6 oktober och den 6 april, så rim eller snö, som ^{om} dagen avgick med tåga eller to, upptecknades och skulle utgöra korntecken i motsvarande dag i motsvarande vecka på våren. Veckotalet började med 13:de ^{de} veckan och slutade med 4:de. För övrigt antecknades solskensdager i adventet, som skulle ha motsvarighet till yrvädersdagar i fastan. De gamlas ordspråk var: "Ju större snödrivor ju större korndrösar!" Detta kan ju bliva en ~~KKKX~~ tröst för jordbrukarna under sitt arbete i snödrivorna i

Skriv endast på denna sida!

V. Tuvén, Sm

2

vinter.

Så när vårarbetet skulle börja skulle dragarna ha ett stycke bröd av en julkaka, som varit gömd i säbingen från julkaket för deras räkning, för att de skulle kunna bibehålla sina krafter under vårarbetet. Hade kakan blivit möglad i bingen, då var det ett dåligt omen. Att skydda säasån mot förgörning, så ritades ett kors i säden, för det kunde lätt hända, att någon illvillig person under vintern kunde komma och få se det vackra sädeskornet och i avundsjuka på ett eller annat sätt förgöra det, och då var det inte roligt helst för den som blev misstänkt.

Sen kom såningstiden, då alla tecken och märken skulle granskas och nya tillkomma. Ärlan var en av de första flyttfåglar, som anlände, och då var det nära tiden att börja rista kornjorden, och ingen må tro, att jorden brukades sämre då än nu trots de enkla redskap de förfogade över, ty ett årder med en bra tvärbit och ett par bra oxar före, luckrade jorden bättre än någon plog gör, och en då vanlig gåsharv var ej sämre än nutidens hoppande fjäderharvar, då isynnerhet kornjorden först djupt ristades, sen gödslades, och gödseln nedkördes, tvärades som det hette, sen kornet med ett lätt årder nedmyllades, så var där en såbädd, som ogräset inte gärna trivdes i.

Märken och korntecken voro många: När en bus- Kornstecken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2887 h

Vårarbetets
början.

Såningstiden

V. Tusar, Sm

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ken ryker, när eklövet skyler duvan, när granbarren vändes, när vattnet blommade, när jorden var draen, d.v.s. när det syntes som hela åkerfältet vore överdraget av spindelväv. Dessa tecken äro ju helt naturliga företeelser och inträffa varje år, fast ingen numera fäster något avseende vid dem som såningstecken utan så, när de bli tillreds, och skörda och bärga, när de få tid. Ett annat korntecken, som ansågs för det allra säkraste, var, om någon hade tur att passa på, när kornet blev varmt av sig självt i bingen. Då ville det ut, och då gällde det att raska på.

Jag skall omnämna en liten episod härom, som jag hörde honom själv berätta, en gammal man. Han var född 1814 och prövat på mycket. Han hette Johannes Stockhus. Han ägde Stemmen, en större gård här i byn. Han hade en vårmorgon på 1840-talet fått känna, att hans korn tajet varm, så trodde han, att det på något sätt tagit skada och gick därför till sin ~~svärfar~~ svärfar, en gammal beprövad bonde, Håkan i Kvarnagård, för att få råd och fick det svaret: "För tusan, då vill det ut i dag. Hem och så å kör allt va ty och remmar hålla, å du får det likaste korn, som ges, det svarar jag för." Och han sådde både på den jorden, som han hade tillredd, och ett stycke, som var orörd, och bara harvade ned, och han fick det vackraste korn, som fanns på vida trakter. Alla de andra i byn, fingo dåligt korn det året, så alla ville byta sig till hans korn till utsäde, vilket de

V. Tarras, En

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2887

också fingo utom en. Han hade fått så dåligt korn, så han ville ej byta med honom, men han var knepig och visste råd. Påföljande vår så gjorde Stockhus sin kornjord färdig i god tid för att vara tillreds att så, när kornet tog värme, men det drog ut på tiden till att så, och ingen värme hördes av. Så tidigt en morgon kommer denne springande, som ej fått byta korn, och berättade, att hans korn var varmt, men han hade ej sin jord färdig, och som du har din jord färdig, så så du av mitt i dag, så väntar jag, tills ditt vill ut, och för säkerhets skull, så följde han med, och det kändes lika varmt, som hans hade varit året förut, så han hämtade 3 tunnor och sådde med fast tro på en god skörd, men fick i stället den sämsta skörden av alla, ty alla, som bytt sig till av hans korn, fingo bra skörd, men han fick nästan ingenting. Så fram på sommaren fick han gåtan löst. Den, som han bytte korn med, hade satt en kopparkittel med varmt vatten i kornbingen att värma upp det med och därmed lura honom. Jag har aldrig kunnat leet karafan sen, slutade Stockhus sin berättelse med.

Tre dygn före och tre efter midsommardagen kallades för järnnätter, för frost då ofta förekom.

Vädervirren, väavinge om våren de troddes vara gamla häxor från Norrland och Finland, som voro ute och samlade säasä. Det hade de fått bekräftelse på av en gammal soldat, som varit ute i Finska kriget. Han hade där fått nattlogi

Järnnätter.

Vädervirren.

*Malin
Ullbo
Torsås*
V. Torsås, Sm
Cy. S. 25, boken J. H. L. Torsås

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2887^{5.}
5

hos en gammal häxa, Så när han skulle äta, lade hon fram en täljkniv för honom, och han blev förvånad och tyckte, han hade sett den förut. Då sade häxan: "Känner du den igen? Den kastade du i skötet på mig, när jag var ute och samlade ihop säasä i våras."

För skydd mot glosoen lämnades några strå i slutet av hösten och en handfull korn på åkern. Kom glosoen och fick se allt renskrapat, så kunde ingen veta, vad ont hon ställde till ibland människor och djur innan nästa skörd. Av de vidskepliga ansågs hon kunna göra vad som helst, så det var säkrast att stå på god fot med henne, så vi må vara tacksamma över att hon ej mera finnes till, eller kanske rätterligen över att vidskepelsen ej finnes till.

Glosen.

Ja, Brynolf eller Brynolle den skälmen, han pessade i brynböttan, sen var det lögn å få lien vasst, men Bertil var värre. Han kom veckan efter och pessade i gräset. Sen var det rakt slut.

Nattskärran, den så kallade höragöken eller Nattskärran. hörorskärran, en fågel något större än en sparv med ett högt och underligt läte, hon troddes bebåda ombyte av väderlek. Hon lät då höra sin sång, vilket liknade en hästs gnäggning eller he, he, he, he. De som voro lite humoristiska, sökte göra troligt, att det var gamla grebbor, som blivit dömda att flyga i luften och skrika he, he, herana, och då måste visst strafftiden var utlupen,

Utlösad V. Tivais, em

*Utlösad av Joh. P. Nilsson
30/10*

för hon höres ej nu för tiden. Likaså kornknarren eller äringsfågeln. Hans väldiga arp, snarp, som om kvällarna genomskar luften och kunde höras på kilometersvis avstånd och troddes bebåda regn och vacker skörd, förekommer nu sällan mot förr. Även den av alla efterlängttade göken, vilken också var en teckentydare. Det troddes ha stor betydelse från vilket väderstreck han först hördes. Det ~~KORNNÄS~~ hette: norr nöe, öster döe, väster gläe, söe säe. Hon kom i 10 veckan och gol i 9 och reste sitt håll, när hon fick se den första höstacken. Han är numera sällsynt här mot förr.

Mot ryggvärk så minns jag gamla män och kvinnor, som filade av filspån av en hållkake, sådana som timmermän använda, och förtärde dem. Det ansågs för ett bra bote-medel mot håll och ryggvärk, men jag antager att det fordrades en fast och orubblig tro med, så nu vore det nog lönlöst att försöka, så jag lämnar inte detta meddelande som recept.

När säden böljade för liten vind, var det kornmoen, men om han var fågel eller fisk, därom lämnar jag ej besked.

Kornblixxt eller sillablixt troddes driva kornet till brådmognad och gjorde det tjockskaligt och dålig kärna, så det var mycket fruktat av allmogen.

Den sista neken, som blev uppsamlad på en åker, hade stor betydelse. Blev det en stor nek, så skulle fodret

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6.
Kornknarren.

2887

6

Göken.

Medel mot
ryggvärk.

Kornmoen.

Kornblixxt.

Sista neken.

V. Torsås, Sm
Måbo N: 9

Oppst. Joh. Nilsson
V. Torsås, Hjögård

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2887 7.

växa gott fram, men blev den liten, då var det bå si och så, nämligen ovisst. Hon kallades äringsneken. Hon skulle hopsamlas av matmorn själv, å hon tog henne under armen å gick hem, men vad hon använde henne till, det vet vår Herre men inte jag.

Utttryck om att ta haren förekom ju både här de slutade en slätteräng och en sädesåker, troligtvis uppkommet därigenom, att det fanns förr gott om harar, som lågo gömda både i gräset och säden, och så omringades den sista delen av skördefolket i tro att där var någon harpalt gömd, vilken de skulle tävla om att ta fatt.

Den, som huggde sista hugget, kastade lien handlöst, så långt han kunde. Blev då lien liggande med eggen vänd mot skördefolket, då skulle någon av dem dö innan nästa skördetid.

Benämningen på den, som lägger i säden, det var tjuv, nekakråka samt lakatt.

Mot dragsjuka filades filspån av en dragring på en gammal hästsele, men ringen skulle vara av mässing. Därmed fanns bot för rätt många sjukdomar, såsom skärvan hos barn och mot benbrott en bra dosis filspån intaget. Det drog till benbrottet och sammanlakte det, när benet var väl hopspjälkat. Ja, veterinär kunä ju försöka. Det var både enkelt och billigt, och för en 60 år sedan användes det också både för

Ta haren.

Sista hugget.

Nekakråka.

Filspån
som botemede
del mot sjukmar.

människor och djur. Det kan jag intyga, för jag har själv sett det utföras.

Att för grannarna giva tillkänna, när hö- och sädeskörden var slutad. Ja, då skulle man hoja å poja så högt, som hals och lungor det medgåvo. Då hästen var slut.

Till jul skulle tröskningen vara avslutad. Tröskningen. Längre tillbaka var det sed, att allmän tröskning ej fick sluta förrän på julafton. Då skulle 2 travar tröskas, så om det var avtröskat långt förut, så skulle två travar vara lämnade till julafton.

Något tal om hack Eva påminner jag mig ej ha hört, så hon har förmodligen ej varit bosatt här, så henne får ni spørja från andra håll, men hon synes visst haft tjänste- andar här också, ty odlingsrör hopkastade finns här överallt i skogarna. Hack Eva.

En, som inte själv ägde jord, fick, om det skulle vädjas och brännas, sätta potatis och fick halva skörden, men skulle det stenbrytas och göras till åker, då minns jag dem, som fingo skörda 5 skördar för det.

Jag har nu ur minnet sökt ge upplysningar på de flesta av de framställda frågorna, och som frågorna nog av många synas barnsliga, så måste också svaren bli bedömda på samma sätt, och att ni vid genomläsandet anser dem passa bättre

V. Torsén Sm.

för papperskorgen än arkivet, så gör det ju ej så mycket till eller
ifrån, om jag lämnar ett litet kapitel om de gamles seder och
bruk mot sjukdomar å lite smått och gott.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2887

9

2887

10

Sjukdomar och dess botande.

Den nu allmänt gängse lunginflammationen förekom nog lika allmänt förr som nu men under helt andra namn. Den förekom som villappaskött i rätt många fall eller källan och botades eller rätteligen kurerades på olika sätt, så t.ex. om någon blev hastigt sjuk med rysningar i kroppen och skakningar, sändes genast bud efter någon klok gubbe eller gumma. Sådana sakkunniga fanns då gott om på landsbygden. Numera bo de ju endast i städerna. De skulle först undersöka, varifrån sjukdomen kommit, och vad sort det var. För att se om det var villappaskött så fylldes en kopparkittel med rent och klart vatten. Sen skulle ett stycke bly smältas och hållas i vattnet. Sen skulle blyet upphämtas och av den sakkunnige noga granskas, och som blyet under beröring med vattnet fått hundratals olika

Villappaskött

2887

11

former, fordrades stor sakkunskap att utläsa och sammansätta, men i många fall kunde finnas både lappen och pilar, ja, t.o.m. huru många pilar han hade och ämnade avskjuta för dagen, och då var det fastslaget, att det var villappaskott. Då skulle hämtas en, som hade haft den sjukdomen och skjuta över den sjuke. Det tillgick på det sätt, att bössan laddades med krut och som förladdning 9 små träpinnar av olika sorts träd. Sen skulle den sjuke bäras ut och sättas på en jordfast sten norr om koningshuset och där skjutas över åt alla 4 väderstrecken, för man visste ju ej bestämt, varifrån skottet kommit. Hjälpte ej detta, så var det säkert, att lappens pil träffat hjärtat, och då fanns ej hjälp. Även får jag erinra om att hade sjukdomen börjat vid middagstiden på en torsdag, då var det säkert villappaskott, så då behövdes ej någon blysmältning företagas utan skjutning genast företagas. Detta tillvägagångssätt har jag själv i min barndom för en 60 år sedan bevittnat många både mot sjukdomar hos människor och djur, och att tron på denna sjukdom ej bara var en vidskepelse, som förekom ej blott hos dum och enfaldig lantbefolkning utan även hade sina rötter i själva religionen bevisar jag därmed, att i den gamla psalmboken och även i Joh. Arndts skattkammare heter det i aftonbönen för torsdagen, der Gud lovar för att han så nådeligen bevarat mig fattige och elände syndare i denna dag ifrån satans glödande skott, som flyga om

2887 ^{1/2}

.dagen och för den sjuka, som om middagen fördärvar, för ond
brådöd och för all skada.

Var det sedan ej bekräftat att sjukdomen
var villappaskott, så försöktes medlet mot källan. Då hölls
ett halvt stop starkt brännvin i en kaffemortare(?) och sattes
under en stol, på vilken den sjuke väl placerades, väl insvept
med tjocka täcken. Sen antändes spriten och gav en värme och hets
ungefär som en väl uppvärmd bakugn. Den, som hade nerver att motså
ett sådant bad, han behövde ej söka nervläkare. Så när alkoholet
var slut, släckte gasen, och sen återstod mer än hälften av bränn-
vinet. Detta skulle den sjuke dricka ut nästan skällhett och sen
ombyta lintyg och nedbäddas och fullkomligt genomsvettas. De gam-
la gubbarna togo ofta sådana bad och blevo friska, men många dre-
vo hälsan ur kroppen i stället för sjukdomen. Vid lindrigare
förkylning som nutidens influensa, då var det bara lite gastakryst,
och skulle man då bara i första hand byta om lintyg och dricka
några starka kaffegökar. Sen hade gastengjort sitt arbete förgäves.
Voro sjukdomarna av samma art som nu, så verkade också den gamles
botemedel precis på samma sätt som nutidens mediciner göra, näm-
ligen så att de, som ej blevo friska så döm di.

Ett annat medel mot dåtidens ondska, som
av de gamle flitigt anlätades men nu synes vara bortglömt, likväl
den var både billig och hastigt verkande. Då den användes för

Källan.

12

Pisk.

/10.
2887

19

barn kallades det pisk, men för större hette det stryk, och att använda detta läkemedel försummade de gamle ej . Det var ett arv från förfäderna, som syntes dem heligt, och ett bruk, som ingen fick försumma. Både far och mor måste underkasta sig den plikten. Att genom sträng kroppsaga uppfostra sina barn ansågs då vara nödvändigt och nyttigt för både kropp och själ. Att en måttlig husaga dödade många baciller och kvävde många ogräsfrön är obestridligt, men anse den lika nödvändig som det dagliga brödet, som av föräldrarna i hemmet och lärarna i skolorna förr så flitigt användes, vill nog inte nutida ungdomsförbund införa på sitt schema, men trots all vidskepelse och såväl naturliga som onaturliga medel, som brukades, så hölls kristendomen både i hemmen och i skolorna i långt större helgd än i vår tid, och de gamla postillerna, Luthers och Johan Arndts, och den för alla kära psalmboken höllos av alla de gamle i helig vördnad, och änskönt de liten eller ingen skolbildning fingo, så läste de gamle, både män och kvinnor, både bättre och renare i allmänhet än nutidens folk göra. De, som fingo sin skolbildning av sin mor i in- och utanläsning, då hon satt vid spinnrocken med en bra björkslyja i knäet och av far förhördes om kvällarna, då han satt och gjorde kvastar eller spingade stickor, han glömde inte katekesens innehåll varken i ungdomen eller ålderdomen. Om detta var till nytta eller skada, är jag ej kompetent att bedöma och vill

därför ej fälla någon dom varken över den gamla goda tiden eller
den nya. Tiden har sin gång. Den, som inte vill följa med, han
får hoppa av och stanna och se på.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2887

14

2887 15.

15

Byförordning.

Jag skall därför såsom avslutning lämna ett utdrag av ett gammalt protokoll, ifall det skulle intressera någon att veta något om gamla by^{de}örningar före storskiftet. År 1811 d. 13 okt. är efterföljande byförordning uti Thorsås by upprättad och av alla jordägarna underskriven på sätt som följer.

1. Om vårtiden, så snart som tjäle är ur jorden, skola alla svinkreatur i byen vara ringda, då dagen därtill av åldermannen tillkännagives. Den, som det försämmas, skall plikta för ett svin 8 sh.banco, vilken plikt genast av åldermannen uttages, och när ringning andra tider på året tarvas, skall åldermannen therom tillsäga, då ringning vid lika skyldighet om plikt för försummelse måste åtfölja.

2. Så snart någon i byen utsår första skäp-

2887

16

pan om våren skall åkergärdet täppt varda och Äldermannen medelst budkavle therom tilltjennagifva. Then som sedan sommaren igenom någon ofred med sina kreatur gör, skall plikta för hästkreatur 16 sh.banco samt fäkreatur 16 dito, för svin 8 sh., getter å bockar 4 sh. styckét allt i banco, men om svinkreatur skulle uppkomma genom ett led eller grind, så skall ägaren för första gången ursäktas, men sker det flera gånger, och han icke fångsla, så skall han plikta 8 sh.banco.

3. Om hösten när Äldermannen therom tillsäger, skola alla byamännen åtföljas och överse alla gärdesgårdarna omkring gårdet, och där någon oduglig gärdesgård finnes, skall thensamma nedhuggas på det ägaren skall kunna nästa vinter därpå framhålla nödiga materialer till dess upprättande.

4. Den, som förr än gårdet är upplåtet, utbinder sina hästar till tjurning på sina renar och ägor, skall för varje gång plikta 16 sh.bako.

5. Vid de så kallade ökahagarna måste ved hvar hage uppsättas en gärdesgård på våren ned vid kärret, och den, som ej den 1 juli 1812 har sin gärdesgård färdig, skall plikta 1 Rd banco och dessutom vara skyldig att uppsätta gärdesgård eller ock betala, om man bliver tvungen att för densamma leja.

6. Den, som utan laga förfall icke inställer sig vid byastämma, när Äldermannen sammankallar byamännen medels

2887

17

kavlens kringskickande till någon överläggning, skall plikta 8 sh. banco.

7. Ingen av byamännen skall äga rätt att utlova ler till någon enda vid 16 sh.banco vite. Detta allt måste vid noggrann tillsyn hållas och anhålles om lovliga tingsrättens påskrift till dess mera kraft och verkan.

Thorsås den 13 oktober 1811.

Magnus M.B.S.Bengtson

Pehr P.P.S Olsson i Östreg.

Lars L.N.S. Nilsson

Jon I.P.S. Perhsson i Storgård

Lars L.S.S. Simonsson

Olof O.T.S.Turesson

Pehr P.I.S.Ingemansson

Eva Samulesdotter i Hinreg.

Jakob Nilsson, Turegård

Häkan Nilsson på Stommen

Nils N.I.S. Jonasson Pepparlid.

Jonas I.S.S.Samulesson

Jon I.M.S.Månsson

Olof O.S.S.Svensson i Sjögården

Carl Magnus Teorin

Pehr P.M.S.

Nils N.I.S.Jonasson

Cissa E.I.D. Jonsdotter

i Knapagården.

Ovan antecknade Olof Svensson var min morfars morfar, och enligt de gamles sägner skulle Sjögårds hemman ha varit i samma släkt omkring 400 år, vilket nog är sällsynt, och ännu grönskar och bär frukt varje vår släktens vårdträd, en gammal appel, som möter $4\frac{1}{2}$ aln i omkrets av stammen och starar och småfåglar bygga sinabo i dess stamm och om sommaren drilla sina toner i dess krona.

Skriv endast på denna sida!

2887

18

Staffansvisan.

Som det lyckats mig att få fatt i Staffans-
visan, så sänder jag härmed den:

Staffan var en stalldräng, en stalldräng
Han vattnar sina fålar fem, i ra, i ra
I tjom falleri,falleralla
Gossar låt oss lustiga vara
En gång jul om året vara
Tjom falleri,falleralla.

De två de voro röda, ja röda
Och tjänte för sin föda, i ra, i ra
Tjom falleri,falleralla
Gossar låt oss lustiga vara

Skriv endast på denna sida!

En gång jul om året bara
Tjom falleri,falleralla.

De två de voro svärta, ja svärta
De voro både smala och smärta i ra, i ra
Å tjom falleri, falleralla
Gossar låt oss lustiga vara
En gång jul om året bara
Tjom falleri,falleralla.

Den ene hon var appelgrå, ja appelgrå
Den rider själve Staffan på i ra, i ra
Tjom falleri,falleralla
Gossar låt oss lustiga vara
En gång jul om året bara
Tjom falleri,falleralla.

Mannen heter Noaksen, ja Noaksen
Han bad oss alla stiga in i ra, i ra
Tjom falleri,falleralla
Gossar låt oss lustiga vara
En gång jul om året bara.
Tjom falleri,falleralla.

Gumman heter Sara, ja Sara
Hon gav oss av det klara, i ra, i ra
Tjom falleri, falleralla
Gossar låt oss lustiga vara
En gång jul om året bara
Tjom falleri, falleralla.

Dottern heter Anna, ja Anna
Hon bjöd oss öl av en kanna, i ra, i ra
Tjom falleri, falleralla
Gossar låt oss lustiga vara
En gång jul om året bara
Tjom falleri, falleralla.

Pigan heter Stina, ja Stina
Hon bjuder bollar fina, i ra, i ra
Tjom falleri, falleralla
Gossar låt oss lustiga vara
En gång jul om året bara
Tjom falleri, falleralla

2887

20

2887 ^{21.}

21

Nu stå vi här utmed er vägg, utmed er vägg
Här fryser isar i vårt skägg i ra, i ra
Tjom falleri, falleralla
Gossar låt oss lustiga vara
En gång jul om året bara
Tjom falleri, falleralla.

Nu stå vi här uppå er gård, uppå er gård
Vi komma igen till nästa år i ra, i ra
Tjom falleri, falleralla
Gossar låt oss lustiga vara
En gång jul om året bara
Tjom falleri, falleralla.

Tack och heder för denna gång, för denna gång
nu sluta vi vår julasång i ra, i ra
~~Tjom falleri, falleralla~~
Gossar låt oss lustiga vara
En gång jul om året bara
Tjom falleri, falleralla.

22
2887

22

Nu går vår färd till Pälle, till Pälle
Han är en vildsint sälle
Så honom ska vi klå, i ra, i ra
Tjom falleri, falleralla
Gossar låt oss lustiga vara
En gång jul om året bara
Tjom falleri falleralla.

Sist rider vi till Jösse, till Jösse
Å han tar nåk te bösse
Men då ska han ha smörj i ra, i ra
Tjom falleri, falleralla
Hej gossar låtom oss lustiga vara
En gång jul om året bara
Tjom falleri falleralla lej.

Så lydde Staffansvisan. Om Staffansritten har jag förut meddelat,
och skulle någon läsare härav nästa annandagsotta intressera sig
för en Staffansritt, så kan jag även stå till tjänst med att
låna honom en hundraårig gammal getskinnspäls, sådana som bru-
kades, och som förr varit med om dylika färder. Sen bör han kunna
taga sig fram utan mån vidare medverkan.

2887

23

V.Thorsås kyrka.

I Västra Thorsås församling finnes numera 2 begravningsplatser. Den gamla platsen är belägen i Thorsås by på hemmanet Stommens ägor. På denna kyrkogård stod församlingens kyrka, tills den 1873 blev nedriven och bortauktionerad, då den nya kyrkan i Lönashult blev färdig att tagas i bruk. Den gamla kyrkan, som revs 1873 byggdes under åren 1730 å 1735.

V.Thorsås var då annexförsamling till Skatelöv. Huruvida här i Thorsås funnits någon kyrka före denna tid, finns ingen nu levande person i trakten, som känner till, men det är utan tvivel tydligt och klart, att Thorsås by av ålder varit kyrkby och församlingens samlingsplats, ty på en gammal trätavla, som räddats undan vid ödeläggelsen av den gamla kyrkan 1873 och blivit upphängd i den nuvarande, heter det: "Lycka, Then store mäktigste Konung och Herre Friedrek Sveriges Giöter Konung etc.etc.

24
2887

24

Lantgreve till Hessen etc.etc. etc. under vilkens lyckliga regering Thenne Thorsås Kyrkia ånyo är uppbyggd." Det ånyo gör det tydligt, att kyrka eller kapell funnits före 1730, men min far, som var född 1820 omtalade, att han hört berättas, att den allra äldsta kyrkan skulle blivit förstörd genom eldsvåda. Den kyrka, som byggdes 1730, var en helt liten träkyrka utan klocktorn. Yttertak och väggar voro täckta med ekspån. Taket var invändigt målat i röd bottenfärg med tusentals bilder. Främre delen av koret föreställde himmelriket med en mängd änglabilder, himmelska flöjtblåsare och harpospelare. Dessutom fanns en bild målad över koret, föreställande Guds allseende öga, som utstrålade sina genomträngande strålar över hela världen, uppenbarande människornas alla hemliga brott och synder. Den nedre delen var med en gränslinje föreställande ett stort svalg, målat i mörka färger, skilt från den främre himmelska delen. Denna andra del föreställde helvetet med alla gräsligheter och plågor. Huvudparten upptogs av en stor bild, föreställande en stor kittel av väldiga dimensioner. Under kitteln brann en stor eld. Bränslet till elden frambars av sådana, som på jorden begått mindre synder. Deras straff bestod i att ideligen bära fram bränsle, som hämtades ur en skog full av ormar, skorpioner och allahanda vedervärdiga kräldjur. Dessa bränsebärare pådrevos av en man med bockfötter, svans och kortare horn. I kitteln, ur vilken slog upp ett stort

15.
2887

25

moln av vattenånga och blåaktig svavelrök, undfingo de större och grovare brottslingarna sitt straff. I kitteln syntes dessa ogärningsmän sprattla, pusta och grina illa under sina fruktlösa försök att komma upp för kanterna. Detta var omöjligt, ty runt omkring kitteln voro utposterade horn, svans och bockfotamän, försedda med långa gafflar, liknande hötjugor, med vilka de genast stötte ned de arma syndarna igen i kitteln. Vid ingången till valvet stod en man, kring vars midja och hals en jätteorm var slingrad. Denne man var försedd med en lång gaffel. Hans uppgift var att taga mot de ankommande gästerna. Tavlan utvisade hur mottagandet tillgick. Var det en mindre syndare knuffades han bort till vedvärarna, där han blev mottagen och utdriven att hämta bränsle. Var det däremot en grövre brottsling, som anlände, stack portvakten gaffeln under skuldran och kastade honom i kitteln till kamraterna. Överallt syntes större och smärre ormar. En särskild hörna var avdelad åt mörkrets furste, som var avbildad i en fruktansvärd gestalt, bunden med två grova kettingar, varför han inte själv kunde skada någon utan endast utdela sina befallningar till sina drängar.

Kyrkstocken var placerad på tvärgången åt kvinnfolkssidan till. Den användes ofta förr, men far han mindes de sista. Det var omkring 1840. Två ynglingar, som stulit frukt i Hulevik.

Altartavlan var utförd i träsnitt och föreställde Jesus på korset med rövarena, en på var sida, samt ytterst på sidorna Sankt Olof och Sankt Sigfrid. Denna altartavla är restaurerad och insatt i den nya kyrkan i Lönashult.

Stora gavelingången från väster var spär-rad och dörren och dörrarna till vapenhuset igenspikade, och i stället användes ingången på södra långväggen. Orsaken härtill, berättade far och farfar, var den, att en del vilda sällar brukade under gudstjänsten ställa till med dryckeslag, kortspel och dobbel, och så till slut, när ruset och övermodet steg dem åt huvudet till och med slagsmål i vapenhuset för att fördriva tiden under de långa och tröttande predikningarna, som ofta kunde räcka 2 à 3 timmar, och för att förhindra att vapenhuset förvandlades till en rövarekula, blevo så dörrarna igenspikade och endast sidodörren användes.

Någon kyrkklocka synes ej ha funnits före 1751, alltså 21 år efter den s.k. gamla kyrkan invigdes. På denna den äldsta klockan är följande inskrift: "Till Guds ära och församlingens tjänst Uthi Thorsås år Thenna klocka guten åhr 1751 med kyrkans medel och socknens runda förskott genom Warande Pastoris och Probstens uthi Allwo häras Herr Magister Anders Wisells berömliga försorg och bestyrande. Så ofta klockan höres till andakt hiertat röres. Ifrån solen uppgång alt intill nedergången ware Herrans namn lofvat. Guten av Andrea Wetterholk, Kongl.

Skriv endast på denna sida!

2887 26.

26

Previl, Styck och klockgutare Anno 1751 n:a 225. " Klockstapeln var uppförd ett litet stycke utanför kyrkomuren sydost om kyrkan. Även denna var helt och hållet täckt med tjock spån. Den var dåligt uppförd, så att då båda klockorna var i gång, svängde den hit och dit. I sydvästra hörnet av kyrkogården stod ett bårhus, som användes att förvara likbårar och redskap för likgravning. Södra delen av kyrkogården var avsedd till begravningsplats åt de förnämsta och storbönderna i församlingen. Norra delen däremot för småbönder och mindre bemedlade. I nordvästra hörnet fanns ett stycke, som blivit utmärkt med stenar. Detta stycke var ej invigt utan vid invignen hade, så berättades det, prästen särskilt framhållit inför Gud, att den platsen skulle bli oinvigd till gravplats för självspillingar, mördare och andra ogärningsmän. Vid jordfästning av dylika, fick ej klockan användas, ej heller fick man bära dem genom stora ingången utan kistan med liket bars utanför ringmuren bort till den nordvästra hörnan och släpades över muren in på kyrkogården. Detta skulle ske i skymningen strax efter solens nedgång. Då kistan sänktes ned i graven, kom prästen och kastade tigande 3 skovlar mull på densamma. För större förbrytare såsom biltoga, de begravdes i tysthet som ett oskäligt kreatur. Det berättades, att en mördare, som blivit hängd och blev jordfäst på vederbörligt sätt i de fördömdas vilorum, av goda vänner och gynnare blivit uppgrävd och därefter nedsatt i vigd jord, blev om kvällarna sedd

27.
2887

27

2887

28

springande runt omkring kyrkomuren, förföljd av tvenne spjutbeväpnade män, vilka ropade: "Han har gjort hor och mord. Han skall icke ligga i vigd jord."

En del saker, såsom väggklockan och altartavlan finnes nu kvar i den nya kyrkan. Orgeln användes till 1923 då en ny och större insattes. En gammal brudkrona av silver, gulförgyllt, ett brudbälte med förgyllda silverplåtar samt ett timglas finnas kvar. Om brudkronan berättade de gamle, att hon skulle en gång i tiden varit ovanligt glänsande och vacker, men den blev lånad av en brud i en grannförsamling. Denna brud var havande och därför att kronan bars av en ovärdig, kom den att mista sin glans, varför hon måste förgyllas. Värdig att bära kronan var endast den brud, som bevarat sin oskuld till sin bröllopsnatt. För att i viss mån gottgöra för vad hon vållat, berättades det, att den ifrågavarande kvinnan skänkt en del silver, som blev insmält i malmen till kyrkklockan. Härav förklarade man den vackra klangen, som klockan har.

Brudstenen hade sin plats ungefär 7 meter utanför ^htingmuren till vänster om ingången till kyrkogården. Den äldsta utgjordes av en stenplatta av ungefär 2 meters längd och 1 meters bredd. Av någon anledning blev emellertid denna utbytt mot en annan. Den senare brudstenen utgjordes av en mycket gammal gravvård. På denna gravvård-brudsten finnes en tyvärr oläslig

Brudstenen.

latinsk inskrift. Båda stenarna äro numera inlagda i ringmuren. När ett brudpar söndagen efter vigseln bevistade kyrkan, skulle de stå på brudstenen och visa sig för kyrkfolket, och kallades detta att stå på den häita stäinen(heta stenen).

2887

29

Emellertid är det tvivelsamt, om den allra första kristna gravplatsen varit just denna här i trakten. En gammal berättelse från min farfars och fars farfars tid omtalade, att den första kristna begravningsplatsen var förlagd till det så kallade Ekelundsröret, som ligger ungefär 200 meter sydväst om det egentliga Thorsås by. Detta utgöres av en upphöjd fyrkant av ungefär 25 meters bredd och 30 meters längd. Platsen var säkerligen tillräckligt stor till gravplats för den då för tiden fåtaliga befolkningen i byn och trakten omkring. Ursprungligen har denna plats icke som nu varit ett stenrös, utan stenen har århundraden tillbaka blivit ditvältrad vid uppschaktning av de kringliggande åkrarna. På platsen är runt omkring uppväxta väldiga ekar. Omkring 200 meter rätt väster om detta rör på en åkerren finnes en cirka 50 meter lång jordvall, som enligt de gamlas berättelse skulle vara en pestgrav, som skulle datera sig från 1350-talet. Kullen är ännu tämligen stor, men i min barndom för en 60 år sedan, var den betydligt större, och man blev av de gamle alltid förbjuden att plocka blommor eller annat, som växte på pestgraven.

Gravplats.

Pestgrav.

Omkring 30 meter sydväst om pestgraven

finnes en offerkälla, vidare en triangelformad grav samt intill denna en i en närbelägen kulle grävd källare. Taket i källaren utgöres av 3 väldiga stenblock, som hämtats från en i närheten belägen jättegrav. De gamle trodde, att den legat i Eklundaröret och att den måste ha legat i närheten av den plats, där källan är grävd, ty det är omöjligt, att någon kunnat försla så stora stenblock lång väg. Om källan(tjälla) har alltid gått mystiska rykten. Somliga gamla talade om en i närheten nedgrävd skatt med drake som vaktare. Andra berättade, att då man begravt personer, som dött av pesten i den närbelägna pestgraven, plögade man offra något i källan och läsa böner invid densamma. En gammal gumma i min morfars tid, hon var född här i Sjögård 1795, berättade, att hon en gång kommit till källan för att hämta vatten. När hon kom dit syntes källan full av hyvelspån, och när hon försökte sila upp vatten i spannen, fick hon några smärre spånor i den, och när hon kom hem, voro de förvandlade till en silverkedja och några mynt, varför hon återvände för att hämta mer, men då var källan klar och ren som förr. Även berättade farfar och morfar, att ungdomen ännu i deras barndomstid plögade samlas till dans och ringlekar kring källan. Särskilt var detta bruket vid maj månads början samt vid midsommartiden. Vid dylika tillfällen var det sed att offra något vid källan. Då skulle man få se, hurudan grödan blev för året, samt hur den skulle bli bär-

Skriv endast på denna sida!

Offerkälla.

2887

30

*Småland
Aller
V. Forsas*

*Myrt. av Nilsen Joh. P. Rantzen
V. Forsas Jönköping*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gad. Om man offrade till den vid midsommarleken, kunde man få se, vem av de i dansen deltagande skulle dö före nästa midsommar. Ävenledes var det sed, att giftaslystna ungdomer i trakten kl. 12 på natten två torsdagsnätter i rad tigande och fastande gå dit och offra något föremål i källan. På tredje torsdagsnatten på slaget 12 skulle de få se sin tillkommande makes bild i källans klara vatten. Också förekom det enligt sägnen, att byns ungdomar vid förlovning eller fästning växlade ringar eller gåvor av endera slag över källan. Härigenom skulle deras förmögenhet under äktenskapet bliva rikligen välsignad och lika outtömlig som källans vatten.

På tal om denna källa vill jag berätta det egendomliga, som jag själv sett vid densamma. I februari månad en vacker solskensdag 1882 kom jag dit vid 10-tiden på dagen för att vattna ett par oxar. Kölden var omkring 25 grader och tämligen mycket snö, varför den syn jag fick se förvånade mig ännu mera. Fastän oxarna voro törstiga, vägrade de att dricka utan vände sig bort, synbarligen förskrämda och vände sig därifrån. När jag tittade efter orsaken därtill, blev jag övermåttan förvånad, ty hela källan var full av grönskimrande paddor, ovanligt stora och alla sågo livlösa ut. Då jag kört hem oxarna, gick jag tillbaka dit att se efter orsaken och möjligen vräka undan dem, så att kreaturen kunde dricka, men till min ännu större förvåning fanns ej en enda padda kvar, utan vattnet var klart som alltid.

Skriv endast på denna sida!

31

2887

31

2887

32

Offerkälla.

Egendomligt var, att ej en enda padda syntes till runt omkring på snön, ej heller kunde de gömma sig på bottnen, ty den var ej fullt en meter djup, och alla hade för resten synts ut att vara döda.

I byn Slagestorp, ungefär 4 kilometer sydost om Thorsås by, finnes en annan källa, där liknande ceremonier ägt rum. Källan springer fram under en klyfta i berggrunden mellan två kluvna hallar och kallas härav Klövhalla tjäilän. Vidare finnes en dylik ungefär 500 meter väster om Thorsås by i prästgårdens hage vid vägen mot Gottåsa. På grund av att den alltid i bottnen varit beväxt med grönt vattengräs, kallas den därför "grönetjälle". Om denna källa berättade de gamle, att den en gång på grund därav att ingen offrade i den i vredesmod bröt över sina bräddar och förvandlades till en stor älv, som höll på att dränka hela den kringliggande trakten. Till slut lyckades man dock, sedan man offrat stora fläskstycken och penningar samt högtidligen lovat att ej för framtiden glömma den, tillstoppa källlådern med dun och fjäderbolster, i vilka man även inlagt stora stenar som "sänke". Från och med denna tid har man alltid talat om en stor underjordisk älv, som rinner igenom Thorsås by. Enligt de gamles berättelse flöt den under södra delen av kyrkogården. Ofta kunde dödgrävaren, när han grävde djupa gravar, höra bruset av denna underjordiska flod. T.o.m. berättas

2887

33

att många gamla personer ej ville bli begravna där på södra delen av kyrkogården av fruktan för att jordlagren skulle sjunka, ty det skulle varit förespått, att hela byen skulle sjunka, och denna spådom troddes och ontalades allmänt i min barndom. Även finns en annan på gården Elmeberg kallade "slättatjäilän". Hit brukade ungdomar samlas och utföra liknande ceremonier som vid den i Thorsås by. Dessa källor torde i forntiden varit de platser, där religiösa ceremonier utförts.

Omkring 250 meter sydost om byen ligger en backe, nu mera kallad "Brandsbacke". Hur den fått detta namn är okänt, men detta namn syns den fått i senare tid "Balldersbacken" eller "Balldabacken". Enligt regel genitiv med a i stället för s i egennamnens genitiv, t.ex. Gunnarå bok i stället för Gunnars bok, skulle den hetat Balderabacken, men en förkortning har ägt rum. Norra delen av backen utgjordes förr av en tät nötkuskdunge. Den delen av backen kallades då och kallas ännu av gamla personer för ^aBoldronöttern.

På den södra delen av backen har fordom varit plats för kämpalekar och enligt min morfars berättelse blev de, som onkommo vid dylika tillställningar jordade på norra delen av backen. Så långt jag själv minnes, användes platsen för de årligen återkommande midsommarleken i byn samt samlingsplats för ungdomen om sommaren.

2887 34

Backakulle.

34

Ungefär en kilometer sydväst om byen på vägen mot Horsakulla ligger en annan backe kallad Backakulle. Om forngraven där har jag förut berättat. Enligt en sägen, som de gamla berättade, hade en gång en tvist uppstått mellan bönderna i Thorsås by och andra bönder i trakten omkring om hur långt byens ägor skulle sträcka sig. Då man inte kunde enas där- om, överenskom man om att slita tvisten på så sätt, att bönderna i Thorsås by fingo utse den duktigaste skrikhalsen i byn. Han skulle ställa sig på "Backakulle" och skrika så mycket han för- mådde, och så vitt, som hans rop hördes, skulle byns ägor gå. I iver om att skaffa byn så stora ägor som möjligt, skrek han ihjäl sig och blev begravnen på platsen. Som belöning blev han begravnen i en dylik stendös. Och det ser ut att det varit en riktig jätte, ty sidokällarna finnas kvar i en källare vid ett torp och ett litet stycke därifrån bortförda för en 35 år sedan från platsen och innehålla 5 alnar i längd..

Om söndagshandeln här i Thorsås har jag förut berättat.

Midsonnvardagen plögade ungdomen från grann- Midsonnarda- församlingarna besöka Thorsås. Om midsonnarleken där har jag även gen. förut nämnt.

Pingstdagen besöktes Virestads kyrka. Mat- Pingstdagen. teusmässan (Mattsmässesöndag) var Härlundadag. Denna söndag är ännu en mycket stor söndag i Härlunda. Vid Mattsman förr i

Skriv endast på denna sida!

Härlunda brukade ynglingarna grundligt förfriska sig på gästgivaregården under det att de äldre åhörde gudstjänsten. När kyrko-
besökarna kommo ut ur kyrkan, kommo pojkarne "glada i hågen" från gästgivaregården, där de dels förtärt av de medförda pluntorna och vid mötet med kyrkfolket på kyrkbacken började så en stilla kalabalik, som fortsattes hela eftermiddagen, endast avbruten då och då för att "spå på" d.v.s. klara strupen med några super.

Trefaldighetssöndagen var Tröjemåla söndag. Tröjemåla söndag.
Då skulle ungdomen vallfärda till Nykyrke, Almundsryd, för att pröva sina krafter. Även förekom här blodiga slagsmål. Dessa kyrkoslagsmål voro så vanliga att man aldrig behövde fråga, om det hade förekommit slagsmål utan endast, vilka som segrade och vilka som fingo mest stryk. Min far berättade ofta om dessa vilda slagsmål, och hur småpojkar och kvinnor buro fram sten åt sina kämpar.

Småland
Albo
V. Torås

ms. Joh. i Albo
V. Torås Föjärd

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

M:2887

36

Segerhuva.

Barn, som voro födda med segerhuva (segerhätta), troddes allmänt skulle gå som segrare både i slagsmål och få framgång och lycka i livets alla strider. Om det utbröt eld i ett hus, skulle en person född med segerhätta springa upp på taket, varvid elden troddes släckas av sig själv. Utbröt skogseld borde en dylik person efterskickas och ringa in elden. Lyckades han härmed, kunde elden ej hoppa över där han gått fram. Gamla personer i min barndom visste berätta om kloka gummor och gubbar, som till sin segerhätta lyckats skaffa sig en vit orm. Hade de den ringlad under segerhättan, så kunde ingen makt i världen skada den. Det var hjälpgumman, som vid barnets födelse hade att tillse att segerhuvan blev oskadad avtagen från barnets huvud, torkad och preparerad. Denna barnets lyckoskatt var naturligtvis

V. Torsså

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

mycket begärlig för de onda andar, som svärmade kring varje kvinnas barnsäng, och som önskade tillfoga barnet skada. Bästa gömstället var en psalmbok eller en bibel. Där kunde ej de onda andarna stjäla den. För omkring 30 år sedan träffade jag en person, som bar sin torkade segerhätta i plånboken såsom skydd och för att bringa lycka. Han var mycket stolt över den.

2887

37

38.
2887

38

Lyte.

För att skydda barnet före födelsen mot lyte och dylikt, hade de forna mödrarna tusende föräktighetsmått att företaga, så t.ex. fick en havande kvinna ej åse slakt eller vara i närheten, förrän djuret var hugget i stycken, ej se på en nyfödd kalv, innan han kunde stå på benen ordentligt, ty i annat fall fick barnet en vinglande gång och t.o.m. fallande sjuka. Vidare fick en havande kvinna ej se lik, ty då fick barnet döalyte. Hon fick ej stiga över ugnskvasten. Detta kunde medföra många lyten av olika slag. Om därför ett barn hade lyte vid födelsen, brukade man först, innan man kom ihåg den verkliga orsaken, doppa ugnskvasten i vatten och tvätta barnet därmed för att bota sjukdomen. Lyte kunde barnet få av vad slag som helst, som modern blivit rädd för eller upprörd av till sinnet. En ha-

2887

39

vande kvinna fick ej kasta sitt vatten på kyrkogården eller då kyrkklockorna gingo, ty då fingo barnen det lytet "att väta i sängen". Detta lyte botades på flera sätt, t.ex. att barnet fick "kasta vatten" i en nygrävd grav i tysthet vid midnattstimmen. Även förekom att barnet skulle "kasta vatten" i en gärdesgård i hålet efter en gärsgårdsstör. Helst borde detta ske, där två gärdesgårdar stötte samman i en verklig rågång mellan olika ägor och före solens uppgång. Dessutom kunde detta lyte botas genom att låta barnet "kasta vatten" i en avskuren stjärtfjäderpenna, som nedgrävdes norr om boningshuset nattetid. Som förut nämnts kunde lyte komma av de mest olika saker, råttlyte, pionlyte, kostick, hästlyte m.m. Mycket farligt ansågs det vara att bli rädd för en orm, ty då kom barnet att slingra med axlar och huvud samt kasta ut tungan på samma sätt som en orm. Detta lyte botades därigenom, att man tog en käpp med vilken en orm blivit ihjälslagen samt piskade barnets huvud, axlar och tunga därmed. För att ha käppar till hands, brukade man sticka ner käppen i jorden vid den plats, där ormen blivit nedgrävd. I de flesta fall kastades ormen i en myrstack och sattes ned käppen i stacken. Ofta kunde man få se en myrstack med ett tiotal käppar nedstuckna.

På tal om ormar må även nämnas, att många trodde, att om en person blivit ormbiten men hann med att dricka

2887

40

innan ormen, hade giftet ingen som helst verkan. Även borde man "taga vara på" vinterskinnet, som ormen krupit ur på våren, och ha detta till hands, om någon skulle bli ormbiten.

Ej heller fick modern se en ppassad hare eller en yxa fasthuggen i en kubb, ty då blev barnet "harmynt". Man trodde allmänt att en person ej var säker för lyte, förrän han fyllt sitt 40:de år. Hade modern sett den sak, varav lytet härledde sig av t.ex. första veckan av havandeskapet, så hade barnet lytet vid födelsen. Hade hon sett det i andra veckan, kom lytet på barnet först under andra levnadsåret, i tionde veckan uppträdde lytet i tionde året, i tjugonde veckan kom det i tjugonde året o.s.v.

Allt botande av lyte borde ske så vitt möjligt före dopet, ty då kunde det botas helt och hållet. Dröjde det däremot till efter, var det ej så lätt att "kussla bort", och ofta kunde då medlen slå fel. Dock trodde man, att om modern blev rädd eller upprörd under vissa dagar, kom detta att inverka mera menligt på fostret, men man måste noga hava reda på dag och stund, och om olyckan inträffat i ny eller nedan. Ett lyte, som förekommit i ny kunde ej botas i nedan och tvärtom.

41
2887

41

Skydd mot trollen.

När barnet slutligen kom till världen, gällde det omsorgsfullt skydda såväl barnet som modern för troll och onda andar, som ville skade dem. Först och främst måste modern ha vigselringen på fingret och stål eller flinta under huvudkudden och vid fötterna, så att trollen ej kunde "nappa till sig" barnet före hjälpkvinnan. Det första tvättvattnet efter ett barn med segerhätta gömdes omsorgsfullt och användes till att bota allahanda sjukdomar med. Inget tvättvatten efter ett barn fick slås ut förrän barnet blivit döpt, ty i så fall kunde onda andar och troll förgöra barnet eller byta bort det mot ett av sina egna. Moderns "efterbörd" fick ej utkastas eller nedgrävas utan måste av jordegumman uppbrännas så fort sig göra lät. Strax barnet blivit tvättat och nedlagt i vaggan placerades en sax eller

stålbit vid dess huvudgärd. Jordgunman fick ej under tvättningen,
lindningen och nedbäddningen av barnet släppa barnet ett ögon-
blick ur händerna, förrän stålet blivit lagt i vaggan, ty trolle-
voro mycket påpassliga. Man skulle ej låta solem först skina på
barnet utan månen, så skulle det bli mycket vackert och finhyat,
och så fort som möjligt skulle barnet kristnas.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

42.
2887

42

2887⁴³

43

Dopet.

Första barnet skulle bäras till dopet av mannens föräldrar, såvida de voro i livet. Levde icke farföräldrarna, skulle det bäras av någon av mannens syskon. Funnos icke sådana, måste uppsökas någon annan lämplig släkting. Det troddes allmänt, att barnet bråddes på faddrarna. Barnet skulle ha namn efter farföräldrarna. Andra barnet skulle bäras av morföräldrarna eller i nämnda fall av syskon eller släktingar till henne, modern, samt få namn efter morföräldrarna. Det brukades förr bjudas 8-10 faddrar till barnets dop. Gudmodern skulle lägga 2 kronor i lindan(svepen), så att det under livstiden skulle bli rikt och få mycket silver i kistan. Själv skulle gudmodern, innan man gav sig åstad till dopet falla på knä och med barnet i famnen och bita i spiselhällen eller en sten, på det att barnet skulle få starka tänder och slippa tandvärk. Vidare måste hon bära bar-

Skriv endast på denna sida!

2887

44

net uppför takstegen och helst klättra ända upp till skorstenen för att barnet skulle bli djärvt och frimodigt. Dessutom skulle hon läsa många böner och sjunga, att barnet skulle få lätt att lära sig det. Då hon bar fram barnet till dopet, skulle hon hålla det högt i famnen och se stolt ut, för att barnet skulle bli högt uppsatt och uppburet i livet. Hon fick ej bära sig funligt åt på något sätt, ty även efter gudmodern kunde barnet få lyte. Efter dopet fick hon ej vända sig åt vänster, ty då blev barnet "vänsterhänt". I kyrkan skulle hon lyssna noga på predikan och följa med och lägga märke till så mycket som möjligt, så kom barnet att få god fattnings- och iakttagelseförmåga. Om barnet skrek under dopakten, kom det att få god sångröst, men modern fick ej vyssja eller skaka det under tiden, hon var framme, om det skrek aldrig så besatt, ty då blev det darrhänt och nervöst.

Gudmodern fick ej "kasta vatten", under det hon hade barnet i famnen. Särskilt måste hon akta sig för att göra detta på kyrkogården. Blev hon nödsakad därtill under hemvägen från kyrkan, skulle hon knyta en korsliknande knut på lindan och lämna det gudfadern, medan hon uträttade sina naturbehov. Hade gudmodern måst kasta vatten, och barnet fått lyte därav, botades detta på så sätt att gudmodern nattetid mellan ny och nedan tog barnet och bar det till en gärdesgård, som utgjorde gränsen mellan två socknar. Här skulle hon lyfta upp 3 par gärdesgårdsstörar och låta barnet kasta vatten i hålet efter dessa. (En liten an-

märkning! 3 par gårdsgårdsstörar blev 9 hål, som barnet skulle "våta" i, om det skulle bli botat.)

Då gudmodern kom hem med barnet efter dopet, sjöng hon en psalmvers. Därefter lämnade hon barnet till fadern och sade: "Här får du en kristen i stället för en hedning, då ä ja vettne te." Nämnas bör, att den silverpenning, som gudmodern gav barnet skulle vara insvept i ett psalmboksblad eller ett blad ur en bibel samt instoppad i lindan vid barnets bröst. I samband härmed vill jag nämna, att barn, som föddes med navelsträngen slingrad om halsen, troddes ej skulle få leva länge.

Till barndop bjödos endast släktingar och närmsta grannen. Till förning hade gummorna med sig gröt med pålagda hela ägg, risgrynsgröten var alltid huvudrätten vid barnsöl (baasöl). Var det bra, så skulle gudmodern ha en sötost. Gudmodern var "föregångskäring". Hon skulle skära rätterna. Hon tog barnet i famnen och gick runt bordet och stoppade i barnet av rätterna av varje slag. Härigenom troddes det i livstiden få god matlust och ej bli kinkigt på mat. Var det en "hea", "here" (pojke), skulle han även ha "så möet som en fingåböå" (fingerborg) av varje slags dryckjöm, som fanns. Härav blev han en god dryckesbroder med gott ölsinne. Visade sig barnet oroligt och skrek under barn-dopskalaset, var detta tecken på att det snart skulle dö.

Ingen utomstående fick gå in i ett hus, i vilket ett barn var fött, förrän det blivit döpt. Råkade någon

Skriv endast på denna sida!

2887

45

av misstag komma in, plägade man passa på och gömma hans "hätta" (mössa). Även var det brukligt, att då man väntade barnet till världen, sätta ~~kn~~ivlar över dörren, som fingo sitta kvar, tills barnet var fött och döpt. Också bör nämnas, att ingen av de till barndopet bjudna gästerna fick infinna sig, förrän gudföräldrarna kommit från kyrkan med barnet och fått det döpt.

Att ropa på en hävande kvinna genom ett fönster ansågs vara mycket farligt. Härav fick barnet fönsterlyte. Fönsterlyte.

För dem, som bodde i närheten av sjöar och vattendrag, var det mycket ~~svårt~~ svårt att skydda sig för "vätten". Vätten. Särskilt efter födelsen plägade denne oroa barnet. Ett sådant lyte var svårt att bota. En gammal klok gumma, kallad Kloka Johanna, som levde i min barndom sade, att ett dylikt lyte ej kunde botas utan att föräldrarna bytte om vistelseort och vid flyttningen färdades över ett vattendrag.

47.
2887
47

Före kyrktagningen.

Vad modern beträffar, var hon före kyrktagningen liksom barnet före dopet utsatt för allahanda faror av lurande andeväsen. Före kyrktagningen sade man, att modern var "håijen", d.v.s.oren. Hon fick ej gå ut under "höjan" himmel efter solens nedgång. Ej heller fick hon gå in i ett annat hus, ty då sprack ett fat, krus eller tallrik därstädes.

Dog en kvinna i barnsäng, innan förlossning ägt rum, skulle de dopkläder, som blivit sydda till barnet samt dopvatten i en liten flaska medfölja kistan. Jag minnes, huru på ett ställe en gumma hade dött i barnsäng, innan förlossningen ägt rum. Den hjälpgumman, som klädde liket, lade endast dit kläder och vatten till ett barn. Efter begravningen blev det mycken oro och oväsen i huset. Hjälpgumman erinrade sig då, att den döda

kanske burit tvillingar, varför man borde lägga dit ytterligare dopkläder och dopvatten. Sedan man gjort detta, blev allt lugnt och tyst.

Första gången modern före kyrktagningen gick ur rummet, borde två liar eller skärör ligga i kors på tröskeln. Mycket försiktiga mödrar plägade bära en bit stål i kjortelsäcken. Vid kyrktagningen skänktes efter råd och lägenhet pengar till kyrkan och upplästes summan av prästen på predikstolen och mannens namn. Så blev det en nyhet att omtala från kyrkan: "I dag har den eller den lått "höra sin käring". Vid kyrktagningen skulle gud-modern vara föregångskvinna. Hon skall gå före från stolen till pallen vid sidodörren. Detta bruk förekommer ännu här i Tjorsås.

Även må nämnas, att om modern blev svårt sjuk strax efter barnets födelse av "eftervärkar eller rev", skulle man som botemedel lägga mannens byxor tvärs över hennes underliv. Detta var ett säkert botemedel.

Om det inträffade i en familj, att det endast föddes gossar, borde man för att få ombyte av kön, ge den sistfödde faderns namn. Föddes endast flickor, gav man den sistfödde moderns namn. Då blev det nästa en pojke.

48.
2887

48

Im.
Klubb
B. Fören

Uppf. Joh. P. Nilsson

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

49
2887

49

Giftermål.

Fadern var barnens giftoman. Äldste sonen borde bli faderns efterträdare på gården. Fanns någon rik och duglig flicka i släkten var hon lämpligast att bli hans maka och hjälprea i huset. Hemgiften beständes av kontrahenternas föräldrar, och på den berodde det, om äktenskapet skulle bli av eller ej. Kunde man ej enas om hemgiften, hände det ofta, att hela äktenskapsplanen gick i stöp. Tvisten om en stut eller ko, som svärfadern ej ansåg sig ha råd att lämna kunde ofta göra slut på de ungas levnadslycka. I min barndom minnes jag två bönder, som skull gifta ihop sina barn. Efter mycket parlamenterande var man nästan överens, men brudgummen fordrade, att bruden skulle få ytterligare en "vänsterstut" samt en tunna potatis i hemgift. Detta vägrade brudens fader, och det tillämnade äktenskapet gick

Skriv endast på denna sida!

om intet. Kärlek eller äktenskapslycka bekymrade man sig inte alls om. Hade föräldrarna kommit överens härom och bestämt hemgiften, hjälpte i många fall varken tårar eller böner. Kärleken kommer med tiden, och den gemensamma sängvärmn gör kärlegen fast, hette det och därvid blev det.

Ofta anlätades bönemän, som mot vedergällning erhöillo väv till en skjorta, en kanna brännvin samt traktering för att bära bud och hälsningar mellan kontrahenterna samt taga reda på hemgiften och förhållandena. För att lyckas med förmedlingen och få den obligatoriska skjortan och brännvinet brukade de minst fördubbla hemgiften och skryta med motpartens fördelar.

Jag har hört från min farfars tid, han var född i Urshult 1795, han hade hört berättas, att om en flicka var vad man kallar "svårgift" eller "hårdgift", hände det, att om ingen friare avhörde, man måste låta "kyrkfria för henne". En viss söndag togo föräldrarna henne med sig till kyrkan, och hon leddes till allmänt beskådande stora gången utmed karlsidan till. Framför gick hennes far eller en lejd person och sade: "Flickan vill mannas! Flickan vill mannas!" Därefter tillkännagavs hemgift och förnögenhetsvillkor. Huruvida det är sant, att något dyligt förekommit i en avlägsen tid, kan jag inte svära på. Jag har endast hört det så berättas.

2887

50

57.
2887

51

Se sin tillkommande.

För att utforska, vem som skulle bli ens tillkommande, brukades i min barndom det kända sättet att t.ex. plocka 9 sorters blommor om midsommarafton och lägga dem under huvudkudden eller att äta en salt spickesill, så kom ens tillkommande till dem i drömmen och bjöd dem ett glas vatten.

Även skulle man ~~väja upp 2 spannar vatten~~ midsommarafton gå till en källa och skyndsamt väja upp 2 spannar vatten och ösa ut. Därefter skulle man väja upp ännu en tredje spann med vatten och tvätta sig i så hastigt som möjligt. Då kunde man få se den blivande maken skynta förbi viftande med en handduk, men först skulle något offras i källan.

Jag minnes en gammal gumma från min barndom. Hon kallades "Cheibingborn". Hon brukade ha lite schåseri för sig. Hon brukade sammanföra giftaslystna på det sättet, att de skulle

Skriv endast på denna sida!

infinner sig vid en bro eller vid slättakällan vid ett visst klockslag på natten tigande, och så skulle deras tillkommande visa sig. Detta skulle upprepas 3 torsdagsnätter å rad. Hon brukade så i hemlighet underrätta båda parterna om klockslag och plats, varför den nyfikne alltid fick se, vad han önskade. Hon fick också det ordet om sig att vara synnerligen skicklig och fick många pengar och godbitar av enfaldiga ungdomar. Någon ängslan för vem den tilltänkte skulle bli, behövde man inte efter en dylik kurs hysa, utan lysning kunde med eller mot föräldrarnas vilja uttagas omedelbart.

52
2887

52

53
2887

53

Lysning och bröllop.

Vid "fästning" brukade fästmannen ge psalmbok, schalett, tyg till ett livstykke (lystöcke) m.m., som här ej så noga kan specificéras. Dessutom skulle de efter lysning skett och före vigseln köra till stan och köpa gåvor. Då köpte de lite av varjehanda tillvarandra samt gåvor till bådass föräldrar och syskon samt vigseltingar.

Första lysningsdagen tillbringade fästmannen i fästmöns hem. Andra söndagen skulle de vara i fästmannens hem, och då fingo de unga mottaga gåvor och presenter av släktingar och vänner. Om fästmön förut haft någon friare, brukade denne skänka ett nattkärl som bevis på sitt missnöje. Den söndagen skulle bönamannen infinna sig och utfå sitt skjortlärfä och sin provision.

Något bröllop av det slag som t.ex. Kapten Qvistgaard omnämner, har jag ej varit med om. Redan i min barn-
dom firades bröllop i stillhet ungefär som nu för tiden. Dock
räckte bröllopet minst tre dagar och söps det ordentligt och
mycket mera än nu för tiden. Vidare var det sed att bädda sys-
konsäng i stora "stuan". Brudsängen skulle bäddas av brudens
gudmor, om hon levde, i annat fall av en närmare kvinnlig an-
höring till bruden. Seden att dricka tvemäning minnes jag ej,
men min far omtalade, att det varit brukligt i hans ungdom.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

54.
2887

54

2887

55

Majstång.

Dans kring majstång förekom.

76.
2887

56

Dödsvarsel.

Om dödsvarsel berättade de gamle om många olika syner och skepnader och gestalter, som visat sig, då en person skulle gå bort från världen, t.ex. lyse, som visat sig i närheten av gården. Andra hade hört likpsalmer sjungas utanför boningshuset, somliga hade sett liktåg komma från en särskild väg eller gård.

Personer, som brukade förfärdiga likkistor, Likkistsnickare.
fingo alltid besök av den dödes ande natten före kistan skulle göras. Jag minns en gammal snickare "Jösse på Åsen". Han påstod att han visste bestämt, när han steg upp om morgnarna, om han den dagen skulle bli anmodad att göra likkista och i de flesta fall, vem som skulle ha den. Den hade visat sig om natten, påstod han. Sådana, som brukade sjunga för lik och tjänstgöra som vedkastapräst brukade en vecka i förväg se liktåg (likfärder)

Skriv endast på denna sida!

2887 57

och kunde igenkänna personer, varav de kunde sluta sig till, vem som skulle dö. Släcktes lampan eller stannade klockan i ett hus julnatten, var detta ett säkert tecken på, att någon skulle dö i det huset före nästa julafton. Husdjur, t.ex. kor, hästar eller kattor, som varit länge på gården, brukade dö innan en person på gården dog. Härav kommer ordspråket: "Att döden kommer aldrig ensam". Så t.ex. när min hustru dog 1918 förlorade jag tre kalvfärdiga kor och två kvigor på mindre än ett år, och vi hade under vårt 30-åriga äktenskap aldrig satt till något fäkreatur, så själv tror jag på detta ordspråk.

Julaftons natt tändes vanligtvis förr tre-grenade ljus. Om en av grönarna släcktes, betydde det dödsfall eller om någon brann ovanligt ojämnt i förhållande till de övriga betydde det, att någon skulle råka ut för någon svår sjukdom och hans krafter ^{skulle} eftersatta.

Att hundar i förväg tillkännage genom sitt tjutande ett dödsfall, är ju allmänt känt även i vår tid.

Kröpo ormar fram nära boningshuset, var detta tecken till olyckshändelse eller dödsfall antingen för människor eller djur.

Ugglans skrik nära boningshuset om kvällarna betydde antingen dödsfall eller ett barns födelse. Skulle någon dö, skrek ugglan "Klävitt, klävitt". Bådade hon ett barns födelse,

Lampan.

Klockan.

Husdjuren.

Julljusen.

Hundar.

Ormar.

Ugglan.

2887 58.

Fågel.

58

Under sömnen.

Sjön.

hördes hennes skrik som ett långt utdraget, hest skratt.

Om en fågel satte sig mot ett fönster och hackade på rutan, då sades det, att hon ville hacka ut någon ur huset, som snart skulle dö.

Råkade någon i sömnen vrida sig så, att han kom att ligga framstupa på bröst och mage, skulle den personen snart dö genom drunkning.

Om stora vattenbubblor stego upp ur vattnet, betydde detta, att en person skulle dränka sig på den platsen i sjön.

På julaftnarna och julnätterna hördes ofta nödrop från sjöar. Hade någon hört dylika nödrop julaftons- eftermiddag i skymningen, skulle någon dränka sig i sjön före påsk. Hade ropen hörts julnatten kom någon att dränka sig vid midsommartiden, och hördes ropen under nyårsnatten, skulle olyckan inträffa på hösten under det kommande året. - Även berättades om fiskare, som i sena kvällsstunder eller tidigt om morgnarna plägade vistas på sjön, vilka hade sett vitklädda skepnader och gestalter, som gingo på vattnet. Den, som sett något dylikt, var alltid fullt övertygad om, att en olycka skulle ske just på den platsen av sjön. - Ofta inträffar det ju, att då isen blivit tjock på sjöarna och vattnet sjunker under isen, vilken då remnar och slår sprickor över hela sjön i alla riktningar. Då dy-

lika sprickor slås, höres alltid ett väldigt dån eller "gölände".
Numera säga vi härute, "att det slår säkerhetssprickor i isen".
De gamla sade: "Sjön gölar, han vill ha sitt".

39.
2887

Om någon blev sjuk och fordrade under sjuk- Vid sjuk-
domen att ombyta sängar eller om han låg och plöckade med fing-
dom.
rarna och nöp i täcket. Då var detta ett säkert tecken, att han
snart skulle dö.

Att jämföra händer med en annan person, Jämföra hän-
betydde likaledes ett snart förestående dödsfall. der.

Om en glöd blossade upp och lyste ur askan Eldglöd.
några timmar efter det brasan brunnit ner samt lyste klart i
rummet, var detta ett förebud om ett förestående dödsfall i släk-
ten.

Inträffade det, att många skjutsar en Trängsel av
söndag under vägen till kyrkan kommo att köra tätt efter varandra, skjutsar på
skulle det komma liktåg till kyrkan från det hållet nästa söndag. kyrkvägen.

Råkade någon falla eller trampa i graven, Grav.
var detta förebud till dödsfall.

Om man i drömmen såg sina framtänder gå för- Dröm om tän-
lorade, var även detta förebud om en nära anhörings död. der.

Varsel tänktes i regel föregå girigbukar,
"jordbundna och "världskära" personers död samt sådana, som skulle
vådligt omkomma. Även plägade dessa visa sig efter döden.

60
2887

60

Gengångare.

Brottslingar, orättfärdiga och ogärnings-
män måste efter döden söka gottgöra sina brott. Det berättas om
en handlande här i trakten, som under sin livstid alltid pläga-
de knappa av på vikten till kunderna. Efter hans död kunde man
höra honom "röra(riva och plocka) bland "loen"(vikterna) eller
skramla med sin "bessman".

Hade någon flyttat råmärke, eller skiftes-
män tagit mutor för att tilldela större lott åt någon än som
var rätt, så påstods, att de syntes på platsen efter sin död,
dragande sina kedjor.

Om det spökade eller, som man sade: "Personer
fick ej ro i graven", tillkallades prästen eller någon annan
lämplig person, inför vilken den dödes ande fick bikta sig, och

vilken lovade att ställa allt till rätta åt den döde och rolösa.

Många sådana och liknande berättelser kunde
vara värda att berätta, men utrymmet tillåter det inte.

6/1
2887

61

Trual. Joh. Nilsson
V. Jonsås

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

62.
2887

62

Död och begravning.

Så fort en person var död, och liket tvättat och klätt, lades två sexskillingar på ögonen samt en sax och en psalmbok på bröstet. Efter det liket blivit lagt i kistan, sjöngos psalmer och lästes böner och Fader vår och Herrens välsignelse, innan liket bars ut i likrummet. Här voro fönsterna förhängde med lakan och golvet bestrött med finhackat granris samt väggarna klädde med granrisgrenar. Så långt jag minnes, har jag ej hört det varit sed här i församlingen att ge den döde något särskilt med i kistan utom i det fall jag omnämnt, nämligen dopkläder och dopvatten i det fall modern ej blivit förlossad före sin död, men far och morfar berättade dock, att det ofta brukades att ge en manlig person ett kvarter eller halvstop brännvin med i gravan såsom "resebrännvin" eller "färdebrännvin". En gammal

dödgravare här i Thörsås by, vilken dog för 40 år sedan, 83 år gammal, hörde jag själv berätta, att han hittat både ler- och glasflaskor, fulla med brännvin, vid grävning av gravar i gamla kyrkogården, "å de va de bästa brännvin, som ja nånsti har känt", brukade han säga.

För avlidna personer, som skulle komma hem derligt i graven plägrades göras stora kalas, och ofta gick det så glatt tillväga, när brännvinet började verka, att man minst av allt kunde tro, att man firade en sorgfest.

Längre tillbaka var det sed, att två eller tre modiga personer två eller tre nätter å rad före begravningen höllo vakt eller vakade över den döde, Det var endast vid mera framstående personers fränfalle. Torpare och dylika brukade ingen vaka över. I min barndom pläga man aldrig säga, att man varit på begravning efter den eller den utan man sade, att man varit på vaknatt.

På begravningsdagens morgon infann sig "vekastaprästen" i regel först i sorgehuset. Sedan de övriga gästerna anlände läste han bordsböner samt sjöng några psalms^{er} samt höll ett gudeligt tal, vare han framhöll den avlidnes alla förtjänster. Även skulle församlingsprästen på predikstolen efter gudstjänsten hålla "likpärsonal", och fick han särskilt betalt för det. Var betalningen rundligt tilltagen, så

60.

2887

63

Gravöl.

Vaknatt.

Begravningen.

var den avlidne en ovanlig hedersman och föredöme för andra, även om ingen i församlingen visste något gott att säga om honom.

Förningar av alla slags matvaror sändes av alla inbjudna kvällen förut till begravningshuset. Närmaste släktingar sände så mycket två personer kunde bära i en särskild, därför tillverkad förningakorg: 2-3 stora limpor av finare mjöl, 2-3 pannkakor, sötost m.m. Gröt brukade aldrig förekomma vid begravningar. När gästerna reste hem, skulle alla ha genförning. Detta skulle skäras ett stycke av desamma, som de ditsänt.

Risning förekom då som nu med hela grenar vid sidorna och hackat ris i mitten. Grenarna lade man "åt det håll där liktåget drog". Detta för att förhindra, att den döde kom tillbaka. Andra lade riset "mot det håll tåget gick" för att förhindra, att den döde drog någon med sig. Även förekommo båda sätten kombinerade. Även förekom att vid en bro eller vid en korsning av vägen ströddes linfrö, som skulle förhindra den dödes ande att komma tillbaka.

Förning.

Risning.

2887

65
2887

65

Fornlämningar.

Till sist bör nämnas, om det kan vara av intresse, att jag för omkring ett år sedan i en åker hittade en mycket välgjord stenspärta, och för endast några dagar sedan, fann jag i samma åker en mycket välarbetad, hjärtformad pilspets av flinta.

Även vill jag omtala, att i V.Thorsås på gården Helmeshults ägor intill en sjö, som kallas slrågndrag(?), finnes ett tiotal triangelformiga stenrösen, Alla lyda med spetsen åt norr och basen åt söder. Dessa stenkummel äro belägna långt bort från nuvarande människoboningar, varför de aldrig blivit undersökta.

Vidare finnes på gården Gunnarås en backe, kallad Skinnabacken, som enligt sägnen varit ett gravfält, men

har ej heller detta av sakkunniga blivit undersökt. Ofta har man vid dikesgrävning och dylikt i närheten funnit svärdfästen, pilspetsar, bronssöljor m.m. Enligt sägnen skulle här fordom funnits en gammal borg, som beboddes av en folkkung, som hette Gunnar Tjölje, och efter honom skulle gården Gunnarås ha fått sitt namn. De gamla ha berättat om ett stort slag, som skulle ha stått där i närheten av borgen.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

66
2887

66

67
2887

67

V. Thorsås bebyggelse.

Allra sist vill jag nämna några ord om hur enligt de gamlas berättelser V.Thorsås bebyggdes.

De första invandrarna voro tvenne bröder, Thor och Ola, vilka sådes haft sitt hem nedåt Bleking intill Mörrumsån. En sommar skulle dessa ha tagit sina hustrur med sig och begivit sig ut på jakt utmed västra sidan av sjön Åsnen. Under en jakt skulle de ha förföljt ett villebråd ända hit till Thorsås by, och här i närheten av den numera kallade byasjön, som förr skulle varit ovanligt fiskrik, sen slagit med sina bopålar. Sjön kallades förr Steningen. Som sjön var fiskrik och trakten häromkring överflödade av villebråd, alltnog de funno platsen behaglig och stannade kvar. Här i Sjögård, som har sina ägor runt omkring nämnda sjö, skulle enligt sägnen dessa bröder

68.
2887

68

bott och börjat odla mark. Efter en tvist den emellan flyttade Ola en mil längre åt söder i församlingen ut i skogarna och slog sig ned vid en sjö, som heter Övden. Här odlade han upp ett hem för sig och efter honom kallas gården "Olashult". Intill denna ligger en större gård, som kallas Finnanäs. Här skulle finne först slagit sig ner och odlat mark. Thor stannade här och efter honom kallades platsen Thorsås, emedan byens område ligger på en hög ås, cirka 3 kilometer lång åt norr och söder. På grund av denna tvist mellan bröderna, omtalade de gamle, så har det alltid rått en viss fiendskap mellan bönderna i Thorsås by och den södra delen av församlingen, och vilket ännu rätt ofta ger sig tillkänna vid stämmor om församlingsangelägenheter. Att Sjögårds hemman varit den plats, som först blivit odlad och bebyggd och därför erhållit nummer 1 i kyrkboken, omtalades ofta af de gamle. Hur lång tid, som förflutit sen dess, står väl ej i mänsklig makt att utforska, men enligt min morfars utsago och kyrkoböckerna, skulle gården numera varit i släktens ägo omkring 400 år.

Jag har nu så gott jag förstår, berättat de i tidningen framställde frågorna. Om Herr lektorn skulle önska mera upplysning om orten, skall jag vid ett annat tillfälle, om jag minnes eller hört något berättas, gärna därom berätta.

M. L. L.
M. L. L.
V. Thorsås

M. L. L.
V. Thorsås, S. J. J. J.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2887

69

Lekplatser.

Här i Thorsås by har av ålder funnits en lekplats benämnd Brands backe. Den ligger sydost om byen. Den utgör nog emellan 3-4 tunnlands vidd och är beväxt med ek och björk. Där är den vackraste utsikt åt alla håll man kan tänka sig. Där har ofta förr midsommarlekar och danstillställningar förekommit. Norra sidan av denna backe kallades förr Ballanötterna, men där tror jag ej varit någon lekplats. Även fanns en annan lekplats mitt i byn. En slätt gräsplan, som kallades torget, och som av ungdomarna användes att kasta klöver och andra åtskilliga lekar på.

2887

70

Midsommar.

Om här restes majstång i Thorsås vid midsommar. Jo, det vill jag lova och citera Fänrik Stål: "Ja, därom kan jag ge besked, ty jag var med! Förr var ju sed, att ungdomen skulle besöka främmande kyrkor vid olika högtidsdagar, och då var V.Thorsås samlingsplatsen på midsommardagen. Kyrkan var då i Thorsås by till 1873, då den nya var uppförd $\frac{1}{2}$ mil längre åt söder i församlingen. Så tillrustades av ungdomen en hel vecka förut. 4-5 manliga ungdomar, som kallades lekahearer, skulle anlägga dansbanan och framförallt anskaffa tillräckligt med spritvaror, och flickorna bakade pannkakor, bröd och kringlör i mängd. Ingenting skulle fattas, åtminstone brännvin, konjak och punsch fick inte fattas, ty nykterheten var på den tiden minimal, och under husbehovsbränningstiden fanns ju brännvin att köpa i varje bondgård, och priset var 9 daler kannan. Ja, även sedan, ty

Skriv endast på denna sida!

här var ej mindre än 8 stycken kronobrännerier på en mils omkrets, 4 i Skatelöv och 4 i Thorsås.

Så midsommarafteon skulle majstången klädas med löv och blommor och en stor krans i toppen. När den var rest, så var det färdigt att efter två fiolspelares toner tråda dansen samt först och sist smaka på brännvinet.

Sen midsommardagen kommo väldiga skaror av folk, inte bara ungdom utan även gamla, som följde seden från barndomen att bevista midsommarleken i Thorsås och få sig ett bastant rus. Jag hörde gamla berätta, att där var folk från 18 kyrkoförsamlingar. Detta varade i 2 dagar och öppen krogrörelse hela tiden, och många slagsmål gingo av stapeln. Den tredje dagen efter midsommar var det slut, och var och en drog hem till sitt med sitt rus och sina blesstyrer och ljuva minnen från midsommarleken, nota bene, om han ej låg redlös i något uthus eller backe.

Ja, nu är det över 40 år sedan en sådan midsommarlek var här anordnad, och midsommardagen avlöper nu lika lugnt och tyst som en vanlig söndag.

71.

2887

71

Sjögård per Torne 18/3 1929.

2887

Lektor Herr Erik Elggvist,
Hov Wäxiö.

Som jag mottagit Edert brev av den 7 dennes
och beaktat dess innehåll, så finner jag mig smickrad över, att
Ni satte värde över de meddelande jag lämnat, och skall jag där-
för ur minnet lämna svar åtminstone på några av de av Eder fram-
ställda frågorna.

2887

72

Lyftesten.

En lyftesten finnes här. Han ligger på en berghall frmför boningshuset på Gustav Nilssons hemman Åsen, en knapp kilometer söder om byen. Den är klotrund och slätt och kal och en stor bjässe. Den har många prövat sina krafter på, och många lyckats men mer misslyckats. Där finnas ett litet hål att få tag i med en finger. De, som känt till det, ha möjligtvis kunnat lyfta den, men det fordrar stark rygg och kraft i armarna och stora labbar att hålla den fast med.

73.
2887

73

Fornlämningar.

Byens forngravar ha med all säkerhet varit det s.k. Eklundsröset. Det har, såvitt jag vet, aldrig varit undersökt. Det ligger på byens närapå högsta plats och är kringvuxet med stora, gamla ekar. Själva röset är nu helt och hållet raserat, och där är bara några hundra stora stenar kvar, men förr syntes det som att gravplatser varit där och en 100 famnar nedanför ligger en gammal förfallen källare, som är täckt med stora, släta stenhällar, som de gamla berättade hade tagits i Eklundsröset. De talade även om, att där troddes förr funnits drakamedel, och det varit män, som grävt efter detta, och att de varit så nära, så de sett kistan, men i detsamma tycktes dem, att hela byen stod i ljus låga och sprungo då dit för att rädda sina familjer, men när de kommo dit, var det mörkt, och när de sen

återvändande för att hämta sin skatt var den försvunnen.

Jag hörde själv gamla män berätta, att de sett liksom ett stort bloss både fara dit och dån om skumma höstkvällar, men jag har aldrig sett något, likväl jag gått förbi många tusen kvällar.

En annanforngraveller jättegrov har funnits utmed bygdevägen mellan torpet Furudalen och Horskakulla. Den ligger alldeles på en bergkulle, som kallas "Bockakullen". Där finns ej något stenrör utan en stor jordhög. Även den är nu raserad. Den var 4 stora stenhällar, som en torpare på Furudalen för en cirka 25 år sen tog och använde till tak i sin källare. Där ligga de ännu. Detta skedde strax före de blevo fridlysta.

En annanhällkista fanns även jämte häradsvägen mittför nämnda torp. Även den är förstörd, och stenarna inlagda i vägen av dem, som hade sitt brostycke där.

En halv flintyxa har jag hittat för några år sen. Den fick Salomon Samuelsson på Åsen. Några stentrissor eller ~~XX~~ brynstenar har jag inte sett, men att forntida järnsmältning av sten här försiggått, det fick jag förliden sommar se, då jag vid nyschaktning, hittade en grop fylld med svarta stenar och strax bredvid en mängd slagg.

2887

75

Vedernamn.

Benämningen på sina vederdelomän vid slags-
mål, de voro många. Det var både knivahere, bekänglar, lushund
och fähund, ja, t.o.m. rackare.

2887⁷⁶

76

Luftens värmedallring.

Benämningen om luftens värmedallring sades,
att det är så härligt vää, så det glindrar i luften och dallrar.

Småland
Msb.
J. Torsås

Uppst av. Wilhem J. A. P.
abr. J. Torsås, Jönköping

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2887

77

Locke.

Det troddes vara locke, som överdrog åkern
med spindelväv om våren, då jorden var tjänlig att besås. Om
locke vet jag ej, utan att de brukade skrämma barn, om de gingo
i säden: "Akta de eller kommer locke å ta de".

Smaland
H. Albo
fr. J. Truvs

Aggr. J. C. Vikström
fr. J. Truvs

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

78.
2887

78

Åskan.

Det lynne på, det var benämningen när det blixtrade. När det åskade, då var det Tor, som var ute och körde med sina bockar, och när det lynde på skarpt, så slog han ihjäl ett troll eller skogsuva med sin hammare. De gamle ontlade, att på Bockakulle hade ofta förr synts skogsnuvor och annat trolltyg, men så hade åskan slagit ner där. Sen hade det aldrig hörts av något.

Småland
Albo
V. Forsäs

uppt. Joh. P. Nilsson

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

79.
2887

79

Maran.

Ett annat djur eller vad det var, som av de gamle var mycket fruktat, och som kallades maran. Den brukade plåga kreaturen i ladugårdarna om nätterna, så de voro genomsvettiga om morgnarna. Att detta inte var bara vidskepelse, skall jag vad jag själv med egna ögon sett meddela. Det hände rätt ofta förr, om höstarna, att när jag kom i ladugården om morgnarna fann den högre oxen fullständigt genomsvett över hela kroppen, och de gamle påstodo, att det var maran, som ridit honom, och de berättade om många medel däremot. Så skulle man söka rätt på en marekost, en utväxt på en gren av en björk med en mängd små, tätta telningar och taggar. Sådana kunna bildas både på gran och björk. Den skulle hängas över oxen. Även användes en lie, som skulle bindas fast över oxen, och jag försökte både desse medel och många andra men utan resultat. Nu tror kanske någon, att det var en sjukdom

Skriv endast på denna sida!

oxen hade. Nej, visst inte. Jag handlade om oxar varje år, men all-
tid blev det den högre oxen, som blev svett, och det förekom i
flera ladugårdar på samma sätt. Även hästar ^{det att de} ~~hände~~ blevo plå-
gade på samma sätt. Det enda medel, som hjälpte var, att jag flyt-
tade oxen ur båsen om kvällarna och band honom på ett annat stäl-
le i ladugården. Då var han torr och frisk. För 25 år tillbaka
cementerade jag fähuset. Sen har det ej förekommit. Kan någon
ge tillförlitlig förklaring på detta mysterium?

2887

80

8/1
2887

81

Vättar och gästar.

Vättar och gästar berättade de gamle mycket om. Vätten brukade mest hålla till utanför köksdörren, så det var farligt att om kvällarna kasta ut varmt vatten. Inga av de gamla gjorde det utan att först ha sagt: "Är här något i vägen, så vill jag be, att det flyttar sig", och så spotta tre gånger. Om julaftons kväll särskilt fick denna ceremoni och mycket försiktighet företagas, innan badvattnet utöstes, ty då var det säkert, att vätten höll till på sopdyngan, ty det var många som ätit för mycket och blevo sjuka, och då var det vätten, som orsakat detta.

Gästar de kunde påträffas var som helst om kvällarna, så om någon fick utslag på munnen, hade han fått en gästakys. Kalla rysningar i kroppen, då var det gästakryst.

8^{1/2}
2887

82

Fröa.

Fröa, så troddes hon vara en gammal häxa, som samlade ihop juläpple om höstarna, och därför skulle ej äppleträden, som buro juläpple, skakas hårdare än att några äpplen sutto kvar på trädet, åtminstone fick ej den gamla apeln här helt skattas, om man ville ha frukt året därpå.

Imåland
Ålmo lnd.
V. Forsås för.

Uppst. av Joh. Nilsson,

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2887

83

Tor, Frigge och Oden.

Att torsdagskvällen var helgad åt Tor och

Frigge, påminner jag mig ej ha hört, men Odens jakt efter trol- Odens jakt.
len, det troddes av de gamle och skrämda både barn och ungdom
med om höstkvällarna, men enligt min mening, var detta vimmande i
luften inte annat än morkulleflykt.

2887

84

Långfredagsris.

Att barnen skulle piskas med björkris om Långfredagsmorgon, det hade hört till husagan även här, och det berättades om en bonde här i byen, som uppfostrade sex söner. Han ursäktade sig med, att han hade så långt att hämta björkris, så han piskade dem inte, men till straff härför, så blevo de vanartiga sällar allihop.

85.
2887

85

Jag har nu härmed lämnat svar på Edra frågor så gott jag ur minnet kunnat uppgiva dem, och som synes ha våra förfäder haft många seder och olika föreställningar mot nuvarande, men de levde med säkerhet lugnare och med fastare förtroende både mot Gud och sina förfäders seder, än vad nutidens släkte gör. Ja, om deras seder och bruk och enkla levnadsförhållande i allmänhet, då alla kläder skulle tillverkas i hemmet och förrän fotogen fanns vilket för resten inte är över 60 år sedan, så kan var och en förstå, huru olika allting då måste vara mot nu, och det förefaller, som man levat helt och hållet i 2 världar. Tiderna växla och seder och moder komma tillbaka, och ingenting nytt sker under solen. Vad klädesmoder beträffar, så påminner jag mej de gamle gubbarnas från slutet av 1700-talet högtidskläder. Vita knäbyxor av bockskinn, långstrumpor över knäna, skor med silverspänne, en blå eller grå livskuren jacka med ett skörtl, som räckte lite ned om höfterna och en skinnmössa på huvudet. Så hade alla håret rundklippt ett långt stycke ner i nacken

Männens högtidsdräkt.

och en bred, vit skjortkrage nedslagen över ett stycke ner på axeln. Så ha vi den nuvarande danklädseln och shinglade håret så påtagligt lika som möjligt.

Med hopp om att förbundet ursäktar min enfaldig^a skrivelse, får jag härmed avsluta densamma, och skulle ni önska mer frågor besvarade, så står jag gärna till tjänst, men jag får väl antaga, att ni finner er fått nog av min enfald.

Sjögård den 29/3 1929

2887

Till Lektor Herr Erik Elgqvist
Hov Wäxiö.

Som jag bekommit Eder vänliga skrivelse av
den 22 dennes och finner av den ssa, att Ni ej ännu blivit uttröt-
tad av att läsa mina enkla svar på de av eder framställda frågor-
na, så vill jag nu med största nöje, så gott jag förstår även
lämna några svar på de sist anlända frågorna.

87.
2887

87

Blända och danskarna.

Att Blända-sagan och hennes listiga anfall på danskarna var mycket omtalad här av de gamle men synes nu fallit i glömska. Vad jag hörde berättas därom, var att danskarna framryckte från Blekinge, som då var danskt område, och det största slaget skulle stått på ett berg vid östra sidan om sjön Åsnen på Odensjö Södreg. ägor och kallas därför ännu Blodberget. Där hade största delen av smålänningar stupat och även många danskar, så att hela berget blivit överdränkt av blod. Sen skulle danskarna gått över Helgeån vid Huseby för att väster om sjön Salen i Öby skog möta en där befintlig trupp, och där hade Blända, en manhaftig kvinna från Konga härad, samlat en mängd kvinnor från Wärendssocknarna och tillredde ett stort gästabud och bjödo danskarna på mat och brännvin i överflöd, så när de intet ont anande

danskarna druckit sig redlösa, sändes bud efter den småländska truppen, och danskarna nedgjordes till sista man. Så lydde sagan, som jag hört den berättas. Många olika sägner ha ju under tidernas lopp omväxlat med varandra. Somliga historieskrivare ha sagt ett och andra ett annat därom. Somliga ha velat göra hela sagan till en lögn, men ett är säkert, att där har stått ett stort slag, ty därom vittna nog de många ättestenar, som översallt stå resta på västra sidan om sjön Salen.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

88.

2887
88

2887

89

Grusåsen söder om Skatelövs kyrka.

Så var frågan om grusåsen söder om Skatelövs kyrka. Där finnes ännu delar av en grusås, som synes ha sträckt sig minst en kilometer långt och kallas Skölds backen. Där stå många ättestenar resta och några med runskrift på. Här har nog i forna tider stått ett större fältslag. Jag läste en gång i min barndom en gammal berättelse om ^{att} det namnkunniga Bråvallaslag emellan Harald Hildetand och Sigurd Ring stått där, att Harald samlat sin här från det danska Blekinge och Skåne och följande Mörrumsån och västra sidan om sjön Åsnen och här mötte Kung Ring, som samlat sin här från Östergötland, och det skulle vara väldiga härar, som möttes. A. Fryxell förlägger ju detta slag i sin historia till Bråviken i Östergötland. Han talar även ordagrant om, hur det utkämpades och tillika talades, som om han

varit närvarande, så hans berättelse kanske äger säkrast grund. Även har berättats att Bländaslaget skulle utsträckts dit, men det måste anses föga troligt, att efter det stora slaget vid Blodberget varken danskarna eller smålänningarna voro så manstarka, att de kunde företaga ett så stort slag igen och anlägga så stora skyddsvallar, som där ha åstadkommits. Nu nog härom. Som jag ej är någon historieskrivare eller hävdatecknare utan en enkel undantagsman, så har jag endast berättat detta, därför att jag menar, att den ena berättelsen kan vara lika sann som den andra. Vad Cavallius i sin berättelse om Warend och Wirdarna vetat om dessa sägner, känner jag icke till, ty jag har aldrig läst den. Han bör haft god kännedom därom.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

90.
2887

90

91
2887

91

Kyrkbåtar.

Stora kyrkbåtar från Odensjö, Skäggalösa
och Wrankunga byar, som ligga öster om Åsnen, ha nog i alla tider
funnits och även komma att finnas. De var med 3 par åror.

92.
2887

92

Smältgrop.

Angående fyndet av smältgrop, som jag för-
ut nämnt, kan jag ej ge vidare upplysning om, men om ni önskar
det, kan jag ju sända er några stycken av slagget, så får ni
själv undersöka det. I så fall får ni meddela mig, så sänder jag
det med bussen, när han börjar sina turer.

Sund.
Måbo Ud
V. Torsås Lm
1929

Uppr. J. P. Nilsson
V. Torsås, Ljängård

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2887

93

Handeln.

Om i Torsås funnits en gammal handelsplats?

Jo, förr var här centrum för handeln på ett ganska vidsträckt område, isynnerhet om söndagarna. Här fanns ju ej förr några bofasta handlare på landsbygden, utan judar och krämare gingo omkring med sitt enkla kram, och för dem var det ju nära till hands att utbjuda sina varor till kyrkfolket. Söndagshandel var ju ej då förbjuden utan övades överallt lika fritt som på söckendagarna. Vad jag minnes därom för en 60 år sedan tillbaka, så varje söndag satt Hejda lusse vid den vänstra sidan av stentrappan till sockerstugan, och vid den högra satt Sika Stinan och hade var sin korg med vetebröd och en trääska med sockerpinnar till salu. Så på torget där var Sven Jönsson från Horjeboda med ett lass småsill, som han hämtat från Karlshamn. Så var där Träfs Katrina. Hon drog

Skriv endast på denna sida!

en kärra lastad med ~~varjehanda~~ ägg, ost och smör till Karlshamn och
en 30 à 40 valar sill tillbaka nästan varje vecka, då vägarna
voro farbara. Det var en resa på 14 svenska gamla mil. Hon var
ändå rätt liten till växten, och hon födde 19 barn och önskade
att hon skulle fyllt tjogen jämnt, men det blev henne inte för-
unnat. Hon fick nöja sig med 19. En gång födde hon ett barn på
sin Karlshamnsresa men kom till Thorsås med barnet i en korg
och sillen i sin kärra, till folk kom ut ur kyrkan som vanligt.
Sen hade hon ändå $\frac{1}{2}$ mil att gå, innan hon kom tillbaka till sitt
fattiga hem. Detta låter ju otroligt men är fullkomligt sant,
ty jag minnes henne mycket väl. Så kom lille Gabriel med sina
trämöllor, syltskedar och klappträ. Så var det än en, än en
annan, som på torget avyttrade sin hemslöjd av varjehanda slag.
Mot slåttern var det smeder, som sålde liar och skäror och
sönnor och varjehanda smide. Så nog förekom här handel.

94.
2887

94

Im.
Nils
H. Torsén
Joh. Nilsson. Uppf

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2887

95

Bruastenen.

Frågan om bruastenen? Ja, den har funnits
och finns ännu. Den ligger nu upplagd på kyrkogårdsmuren till
höger om portarna.

96
2887

96

Majnträt.

Hamnet majnträt förekom här, för jag minns
min gamla mormor. Hon brukade fråga, när jag var liten, om ja-
vatt å sitt det granna majnträt vid midsommar.

97.
2887

97

Göra eld på indianvis.

Att göra eld på indianvis med att gnida två trästycken mot varandra har nog i äldre tider fått brukas överallt. De gamle omtalade, att det skulle gå, och jag minns vi som barn skulle försöka men alltid misslyckades, men med flinta, stål och fnöske det gick, men det var ett nog så tålamodsprövande arbete.

98.
2887

98

Efter slutat arbete.

Att sätta gröna kvistar i gödselhäcken. när gödseln var utkörd, det var bruket ända in på senare tid. Även i harven och välten, när de slutfört sitt arbete för våren, och i hästens grimma och sele sattes lövkvistar,

99.
2887

99

Köpstadsfärder.

Några köpstadsfärder eller som de här kallades Karlshamnsresor har jag ej varit med om, men min gamle far han hade hört 100-tals resor, och det var ej några lustresor eller bilfärder att med en gammal bultavagn och ordentligt lass köra både fram och tillbaka. Det räknas för 7 mil härifrån och till Karlshamn, och så eländiga som vägarna voro på den tiden, men det var hårdvallsgubbar, som ej fruktade varken ur eller skur, och skam var det ~~att~~ att gruva sig för att köra, när Träffa Katrina och många med henne drogo. Ofta företogos dessa resor av några stycken i sällskap, ty blekingar voro ofta svåra att komma förbi, och ofta skedde gräl och slagsmål mellan blekingar och smålänningar på dessa resor. Innan järnvägarna kommo till stånd, så måste ju många livsförnödenheter, såsom sill, salt och spannmål hämtas från sjösträderna med hästar

2887

100

Pottetorpa
herre.

och Karlshamn var då en viktig handelsstad för hela Allbo härad och Blekinge. Växiö var för blott 125 år tillbaka en liten och obetydlig stad. Jag har en gammal geografi från den tiden över den då kända världen. Där heter det om Växiö, en liten stad vid en liten å, är säte för ~~XANA~~ länets Höfdinge, Stiftets Biskop och ett gymnasium. Stadens största handel sker med oxar. Ja, nu ser jag, att jag kommit in på orätt väg på min Karlshamnsresa, så medan jag orienterar mig, skall jag nämna något om Pottetorpa herre, eller som han vanligen kallades Potte Jössen. Hans far hade varit soldat och varit med i Finska kriget och kom hem och köpte ett mindre hemman, som i kyrkboken heter Jungfruboda men av allmänheten kallas Pottorp, därav namnet Pottorpahere. Hans far hade som soldatnamn Ramm, varför han även kallades Rammajössen. Han var en ovanlig jätte. Hans kroppslängd var 3 alnar och 15 tum. Detta vet jag bestämt, ty jag har en gammal väggklocka, mot vars födral far brukade omtala att Jösse ofta mätte sin längd och var precis lika. Han hade en ovanlig kroppsstyrka men lugn och fredlig till sinnet, utan han blev riktigt retad och lagom drucken. Då skrämde han alla närvarande. Vid lekstugor och danstillställningar gjorde de ofta narr av honom för hans klumpighet, men ofta fingo de vedergälla det. Det berättas, att vid en danstillställning de gjorde narr av honom, och där var en skräddare, som var värst mot honom. Då fattade han denne i armarna och svängde runt i rummet, så bord och stolar kastades över